

1848 Bonyhádon

A bonyhádi születésű Perczel Mórt (1811–1899) már az 1840-es évek derekán Kossuth Lajos *izgatott lelkű látnok*-nak nevezte, a közvélemény pedig az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc hónapjaiban az *unerbittlicher Tolnauer* (kérelhetetlen tolnai) és a *megtestesült forradalmár* jelzőkkel illette. Radikális nézeteit előbb a Tolna vármegyei pártharcok során fejtette ki, majd a Védegyelet szorgalmazásakor a Pesti Hírlap hasábjain, illetve az 1843–1844. évi rendi országgyűlésen. Szerinte a *Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!* eszméivel „erős hitet gerjeszteni csak nyílt, egyenes és igazságos politikával lehet”.

A márciusi forradalom győzelme után az első népképviselői országgyűlésen Buda város választottjaként – egyben az új Belügyminisztérium országos rendfőnökeként – keményen bírálta a Batthyány kormány lassúságát: „Mint eddig minden zsarnoksággal ellenszegültem, az önök zsarnokságának is ellene fogok szegülni”. Elszántságát tetteivel bizonyította: végigküzdötte a szabadságharcot, s mint „forradalmi hadvezér heves, elszánt bátorságú, vállalkozó és népszerű katona volt.”

Perczel Mór mindig hű maradt a szülővárosához: „Bonyhád az én szülőföldem, és a legnehezebb időkben annyi baráti támogatásban részesültem lakosaitól, hogy a legnagyobb örömmel siettem elsőként a szabadságtörvényt közölni” – írta 1848. március 20-án, a pesti forradalom napjaiban kelt levelében, amely lovas postakocsin érkezett Bonyhádra. A címzett Borbély József.

Borbély József Pakson született (1791), Sopronban a teológiai akadémián szerzett diplomát. Az önálló anyagyülekezetté erősödő németajkú bonyhádi evangélikusok 1816-ban első papjuknak választották meg. Ötvenöt éven át szolgálta híveit, közéleti tevékenységével pedig a mezőváros szellemi életét formálta. A helyi polgári *Casino* vezéregyénisége volt: megszervezte a dunántúli egyházkerület évi közgyűlését Bonyhádon (1841); Tolna vármegye Törvényhatósági Bizottságának tagjaként terjesztette a reformeszméket. Borbély Józsefet szoros barátság fűzte a húsz évvel fiatalabb Perczel Mórhoz. A két család viszonya a Kossuth hirdette *nemzeti érdekegyeztetés* helyi példája: a katolikus Perczel Mór és református felesége, Sárközy Júlia kölcsönös komasági kapcsolatba lépett az evangélikus lelkészrel és annak sváb feleségével, Marhauser Erzsébettel.

A március 23-án kézhez kapott levél tettekre sarkallta a lelkészt. Azonnal mozgósította a mezőváros lakosságát: még aznap délután népgyűlést toborzott a Fő térre. Borbély József a tömeg előtt felolvasta Perczel Mór üzenetét: „Tisztelt Polgártárs! Az isteni gondviselés megáldotta az igazságért folytatott munkásságunkat. Fényes eredmény koronázta tevékenységünket, és a köteleltségteljesítés magasztos érzésének tudata és a népmilliók öröme nagyon is kárpótolja önfeláldozásunkat és szenvedésünket. Az ország függetlensége idegen önkényuralomtól megszabadulván és *Öfelsége* által is elismertetvén, a jobbakok felszabadulása a földbirtokos uraságotól, s mindez törvénybe iktatván, – 15 millió lakos boldogulását értük el, és a magyar állam alapkövét raktuk le. A mai naptól Magyarországon az egyenlőség, testvériség és szabadság a legfontosabb törvény... Nem mulaszthatom el ezen rendkívül fontos eseményt tisztelt polgártársammal közölni, hogy azokat a község lakosainál – polgári üdvözetlemmel – közhírré tegye... Isten áldja Honpolgárt! Perczel Mór”. Borbély József ezután német nyelven ismertette a levél tartalmát, s tájékoztatta az egybegyűlteket a pesti forradalom győzelméről. A fellelkesített tömeg döntése szerint „ezen alkalommal a csend, közbátorság és a jó rend fenntartása tekintetéből Nagyon Tisztelendő Borbély József Esperes Úr elnöklete alatt választmány alakítottatott”. A Forradalmi Választmány tagjai: Perczel Pál, Muttyánszky Alajos, Kiesz György, Knöller Antal, Pichler József, Schrott Konrád, Schuhmann Ádám, Stöpfer Márton és Willinger Vencel. A tömeg besötétedéskor fáklyákkal és zenekísérettel a Perczel kúriához vonult, s ott a forradalmár fiúk apjának, Perczel Sándornak átnyújtották a *Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!* feliratú nemzeti zászlót. A bonyhádi népgyűlés hangulatáról a „Nagyon Tisztelendő Esperes” részletesen beszámolt barátjának, Perczel Mórnak. A Pestre küldött levélben foglaltakat – egyetértésüket kifejezve – negyven bonyhádi polgár írta alá.

Tavasszal a helyi Forradalmi Választmány határozata alapján a mezőváros önkormányzatának irányítására új bírót és az előjáróságba 14 új esküdtet választottak. Majd arról döntöttek, hogy a politikai átalakulással megszorodó közügyek intézésére és demokratikus

kezelésére „választasson 40 egyénből álló kültanács oly formán, hogy tekintetbe vétetne a vallási és a polgári sors”. A megválasztottak családnevei hűen és arányosan tükrözik Bonyhád nyelvi-vallási-foglalkozási sokszínűségét.

1848 nyár elején Tolna vármegye Forradalmi Bizottmánya Bonyhádra kihelyezett ülésén már készült a magyar függetlenséget fenyegető támadásokra. A nemzetőrség toborzásában Borbély Józsefnek Erhardt Frigyes szabó céhmester és Potzner János bíró segített. A Völgység németek lakta falvaiból július folyamán csaknem 400 – Bonyhádról 75 – honvéd indult a Dráva vidékén betörésre készülő horvátok ellen. Jellasic szeptemberi támadása után újabb 85 bonyhádi népfelkelő csatlakozott a Perczel Gyula vezette járási csapathoz. A völgységiek október 5-én jelentkeztek a tolnai nemzetőrök parancsnokánál, Csapó Vilmosnál. Másnap megfutamították Roth császári tábornok seregét, lelkesedésüket fényes győzelem koronázta. Egy sváb népdal a majosiak jelenlétét is megörökítette: „*Als die Kroaten bei Uzra war'n, Da war'n die Mayeser a' dabe'*” (Amikor a horvátok Ozoránál jártak, akkor a majosiak is ott voltak). Az ozorai győzelemről az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke, Kossuth Lajos is elismerően nyilatkozott: „*A tolnai németek egységesen őrt álltak magyar testvéreikkel*”.

A szabadságharc tizenegy hónapig tartó hadieseményei elkerülték a Völgységet, de a járás a honvédek tábortát újabb önkéntesekkel erősítette (1849 telén Bonyhádról 55, tavasszal a falvakból 220 fő). A honvéd hadseregben többen tisztí beosztásban szolgáltak. Főhadnagyi rangot ért el a kismányoki születésű Hittig Péter, százados (kapitány) lett a kisdorogi Döry István, a mórágyi Forster Péter, a bonyhádi Perczel Ferenc, Perczel László, Perczel Oszkár, Perczel Pál és a teveli Zsoldos János. Őrnaggyá léptették elő a bonyhádi Perczel Antalt és ifjabb Perczel Sándort. Ezredessé nevezték ki Perczel Miklóst, az aradi várparancsokat, 1848 őszén vezénylő tábornokká és hadseregpáncsnokká Perczel Mórt.

A 48-as forradalom vezetői és nemzetőrei ma is a bátorság, a helytállás és a hazaszeretet példaképei.

*Lelked – ez a fényes szikra
Fölöttünk ég, el nem tűnve,
S világot gyújt a szívünkbe,
Ha egünk elkomorul.* (Lampérth Géza)

Kolta László

Források és szakirodalom: Borbély József: Napló 1843–1858 (Evangélikus Lelkészi Hivatal, Bonyhád); Dobos Gyula: „Emelt fővel” – Élet- és pályakép Perczel Miklósról (In: Tolna Megyei Levéltári Füzetek 3., Szekszárd, 1992); Horváth Árpád: A Tolna megyei szabadságharcosok nyomában (In: Tanulmányok Tolna megye történetéből I., Szekszárd, 1968); Knübel Wilhelm: Geschichte Bonyhads von der Urzeit bis 1945 (München, 1972); Kolta László: Perczel Mór élete és munkássága (Bonyhád, 1963); Perczel Miklós: Naplóm az emigrációból I–II. (Budapest, 1977, 1979); Perczel Mór: Közlemények Perczel Mór tábornok emlékirataiból (Bonyhád, 1883); Vörös László: Bonyhád (Pécs, 1942).

Kisvárdra 1848–1849-ben

Kisvárdára 1848. március 20-án este érkezett meg a változások híre, ami nem a pesti forradalom győzelméről tudósított, hanem a március 14–15-iki pozsonyi történésekről. Somogyi Rezső, a település későbbi utolsó 48-as honvéde – aki akkor éppen tanulmányait végezte a Duna-parti városban – a szüleihez írott levelében számolt be arról, hogy a bécsi forradalom hatására az országgyűlés felsőtáblája elfogadta Kossuth javaslatát (közteherviselés, jobbágyfelszabadítás, felelős kormány stb.).

A Casinó-Egylet portása vitte a levelet Somogyi apjához, majd a frissen érkezett hírlapokat, újságokat a Casinóba. Oly sietve ment az öreg Sorger Zélig, hogy kimerülten bukott be az első terembe, fel sem állt, úgy közölte a jelenlévőkkel, hogy olvassák hamar az általa hozott lapokat, mert „*Riidike megirta Pozsonyból, hogy a magyar nemzet szabadsága elérkezett!*”